

O ARMĂ DE TRADUCERE MASIVĂ

Daniel Aranjó¹

Constantin Frosin, hiperactiv, cu care e atât de dificil de ținut pasul, chiar și pentru cei mai activi dintre noi, practică câteva arme de creație masivă : revista sa: *Le Courrier international de la Francophilie*, în primul rând, copilul răsfățat, pentru care sunt alocate o bună parte dintre modestele sale venituri de profesor român; se ignoră însă cât de mult și traducerea este pentru el o activitate permanentă, compulsivă ; ceea ce explică faptul că a tradus în limba română romanul *Voyage au bout de la nuit* în trei săptămâni ; fenomen biologic și parapsihologic, având în vedere starea secundă (ceea ce în psihologie se numește « S. M. C. », adică o stare modificată de conștiință) pe care aceasta o presupune ; și nebuneasca tinerețe de care dă dovadă creierul său, în ciuda unei stări de sănătate precare (mai exact, gravele sale probleme legate de vedere). Asemenea lui, am cunoscut o poetă latină care a făcut versuri latine din secolul XXI până la sfârșitul vieții, cel puțin mental, pe ruinele propriei sale vederi : Geneviève Immè, recent trecută în neființă, dragă lui Pierre Brunel ². Asta ca să spunem cât de bine plasat este C. Frosin pentru a ne arăta, mai ales la Universitate - unde prea puțin remarcăm și unde facem atât de multă « traductologie », încât cei care vorbesc cel mai mult despre traducere (« traductologii ») nu sunt defel cei care o practică cel mai mult.

Dar mai ales poezia românească este tradusă în franceză de C. Frosin, și mai cu seamă cea a lui Eminescu, ultra-romantic uneori pre-pessoian, pe care îl restituie astfel pământului latin al Franței. O revelație integrală pentru mulți dintre noi. Aduă că acest traducător posedă un stil propriu, imediat recognoscibil : despre câți traducători putem spune asta ? Cert, nu despre traducătorii universitari de mijloc, căci ar trebui să fie și scriitori, și poeți pentru a poseda un atare stil. Citind zilele trecute două traduceri franceze anonime ale Constanței Vlăgea, am simțit imediat că autorul acestor traduceri este C. Frosin, care mi-a confirmat ulterior acest lucru. Un amestec frecvent de fidelitate, suplețe, neprevăzut, uneori arhaizant, dar și bruschețe, laforgisme : trăsăturile înseși ale propriei sale poezii, pe care le-am analizat în alt context.

« C'est toute l'âme de l'antique mer intemporelle

Qui se fout des sens qu'elle peut nous inspirer :

Indifférente, solitaire, donc solennelle ! »

(Eminescu, « Abyssale, cette mer », *Sonnets* ; tr. C. Frosin)

Unde începe creația, unde se oprește traducerea ? Lui F. Pessoa îi plăcea să spună că poetul-simulator resimte ca pe propria creație durerea pe care o resimte cu adevărat. Fenomen

¹ Profesor univ. doctor, Universitatea USTV din Toulon, Franța, organizator al Colocviului Despre Fanteziști (USTV, 2001) și al Colocviului Saint-John Perse. Predă literatura comparată la Facultatea de Litere și la cea de Drept a Université du Sud Toulon-Var. Autor de lucrări despre *Salah Stétié, poète arabe*, despre *Saint-John Perse et la Musique*, despre Miguel Torga, Școala Fantezistă, Paul-Jean Toulet etc., și a peste 400 articole sau comunicări. Colaborator al Théâtre du Nord-Ouest (Paris 9°), care a pus în scenă trei din textele sale. Premiul pentru Critică al Academiei Franceze (2003). Laureat al altor patru premii, acordate de : la Maison de Poésie de Paris, la Société des Poètes Français, și alte două premii ale Academiei Franceze.

² Volumele bilingve (latino-franceze) de G. Immè sunt publicate la éd. Tarmeye.

destul de ușor de înțeles (oare nu avem câteodată impresia că politicienii noștri, atunci când se exprimă cu adevărat, își imită propria caricatură ? își imită propria imitație?). A trăi, pentru ei, în ochii noștri, înseamnă a imita ; a se imita pe ei înșiși ! A trăi în poezie, a scrie, înseamnă a se autosimula, în una sau alta din potențialitățile sale, deseori realizate.

C. Frosin, pe care l-am auzit prezentând două conferințe despre traducerea poeziei la Universitatea USTV din Toulon, preferă de altfel, să citeze aceste cuvinte din Proust, care sunt de natură să ne amintească că a scrie, înseamnă a traduce, a traduce o realitate : « Dar aceasta era oare, realitatea ? Dacă încercam să-mi închipui ce se petrece cu adevărat în clipa în care un lucru ne face o anumită impresie [...], îmi dădeam seama că această carte esențială, singura carte adevărată, un mare scriitor, în sensul curent al cuvântului, nu are a o inventa, fiindcă ea există deja în fiecare din noi, ci a o traduce. Datoria și sarcina unui scriitor sunt cele ale unui traducător». Alții merg și mai departe : « A traduce este mai dificil decât a scrie » (Cioran) ; ceea ce-i adevărat, în măsura în care traducătorul nu-și poate inventa referentul de plecare, spre deosebire de creator.

El se mai referă și la aceste cuvinte, foarte puțin cunoscute, ale lui Valéry, traducătorul în versuri ale *Bucolicelor* lui Virgiliu (disponibilă în ediția Folio într-o prezentare, admirabilă, a lui Florence Dupont), de natură să ne reamintească în ce măsură actul poetic de a traduce constă, pentru scriitor, în momentul scoaterii unui text din altul, în a regăsi însăși geneza textului original; a regăsi ceea ce numim în semiotică *genotextul* (volumul intertextual și intratextual al textului pe cale de a se face), mai mult decât *fenotextul* (suprafața formală definitivă, cu ale sale coerențe de suprafață) ; oxigenul în starea inițială de text-prim : « Poetul este el însuși un traducător al unei specii singulare, care traduce discursul ordinar, modificat de către o emoție, în limbajul zeilor. Munca traducerii, făcută cu grija unei anumite aproximații a formei, ne face să căutăm întrucâtva să ne ducem pașii pe urmele autorului; și nicidecum să fasonăm un text pornind de la un altul ; ci de la acesta, să revenim la perioada virtuală a formării sale, la faza în care starea de spirit este cea a unei orchestre ale cărei instrumente se trezesc, se cheamă unele pe altele și își cer acordul înainte de a-și zămisli concertul. De la această vie stare imaginară ar trebui să coborâm către rezolvarea sa în opera unui limbaj altul decât cel original. » (prefață la *Bucolice* ; « vestigii » trebuie înțeles aici în sensul etimologic de « urme »).

C. Frosin preferă și aceste cuvinte ale lui Karl Kraus : « Cineva trece granița lăsându-și pielea, pentru a îmbrăca costumul local. » Frumoasă garderobă ! Cu precizarea că cea a lui C. Frosin, la sfârșit, este - înainte de toate - a sa, cu rimele sale proprii, fiindcă el rimează, pe gamele sale, atunci când originalul o cere; și că găselnițele sale poetice ne solicită și emoționează prin poezia lor. Mă voi opri la un singur exemplu, un vers inițial al uneia din poeziile lui Eminescu : « Le long de ces peupliers impairs » (« Pe lângă plopii fără soț »).

Admirabil adjectiv, care n-a căzut în urechea unui surd, de vreme ce am extras eu însumi din el una din găselnițele unui poem pe care l-am adus cu mine de la Lago Maggiore din Italia.

Traducere din limba franceză: Maria Augustina Hâncu